

Дмитро КОНДРАТОВ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, помічник проректора з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5426-4878>
e-mail: d.kondratov@khai.edu

Костянтин ШЕВЕЛЕВ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права провідний фахівець відділу внутрішнього аудиту Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3501-5021>
e-mail: shevelevk982@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.18>

ІЗНОВУ ДО ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОСОБИСТОЇ ТАЄМНИЦІ

Анотація: Здійснено спробу розглянути деякі проблемні питання кримінально-правової охорони особистої таємниці людини в Україні. Наведені положення чинного законодавства, що регламентує та забезпечує кримінально-правову охорону права людини на таємницю приватного життя. Зазначається, що чинне кримінальне законодавство України хоча й набуло значних позитивних змін та певного вдосконалення у сфері охорони права людини на особисте життя, проте залишається недостатньою теоретична розробка питань, що стосуються кримінально-правової охорони особистої таємниці людини, а це, у свою чергу, призводить до неможливості удосконалення державних механізмів охорони, точної кримінально-правової кваліфікації, зниження превентивного впливу та охоронного потенціалу закону про кримінальну відповідальність відносно реалізації зазначених прав людини.

Ключові слова: кримінально-правова охорона, особиста таємниця, право людини на особисте життя, чинне законодавство.

Нові політичні та економічні умови життя суспільства зумовлені збройною агресією російської федерації проти України, яка розпочалась ще у 2014 році, поставила перед нашою країною низку неординарних викликів як у сфері виконання позитивних зобов'язань щодо забезпечення основоположних прав і свобод (на життя, особисту недоторканність, власність, освіту тощо) громадян, так і у сфері збереження державності як такої. У такій ситуації закономірним є питання про формування та реалізацію стратегії захисту від системних загроз воєнно-політичного і пов'язаного з ним характеру.

Сучасні зміни, що відбуваються у сфері політики, економіки та реформування законодавства, вивели Україну на абсолютно інший рівень. Правова система нашої держави сприйняла й відобразила в Конституції найбільш прогресивні ідеї світової спільноти щодо захисту прав людини, тому у сучасних умовах подальшого розвитку України як європейської,

демократичної, соціальної і правової держави особливої уваги набувають питання правового регулювання відносин, пов'язаних із визначенням пріоритету людини як особистості та найвищої соціальної цінності, з удосконаленням механізму державного захисту її прав і свобод, у тому числі й найцінніших для сучасної людини прав на повагу особистого життя [1, с. 487].

У контексті реалізації цього права особливу значимість набуває кримінально-правове забезпечення конфіденційності різних видів інформації з обмеженим доступом (або ж таємниць), до яких, зокрема належить і особиста таємниця людини. Від того, наскільки забезпечена недоторканність особистої таємниці, як глибоко держава може проникати в зміст цієї таємниці, та які підстави для цього вона вважає законними й достатніми, залежить ступінь свободи особи в державі, рівень демократизму та гуманності її політичного режиму.

Громадське життя кожного індивіда полягає в його участі у суспільному виробництві й інших

сферах громадського буття, вони як можуть бути врегульовані законодавством, так і залишатися поза межами такої регламентації, а деякі суспільні відносини в цій сфері врегульовані лише частково. Так, однією з найбільш гострих на сьогоднішній день є проблема захисту права особи на недоторканність приватного життя і, зокрема, на особисту таємницю. Враховуючи важливість для будь-якої людини її особистого життя, відносини у цій сфері повинні бути забезпечені правовою охороною, у тому числі і кримінальним законодавством України. Так, відповідно до ст. 32 Конституції ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя [2]. Тим самим на рівні Конституції закріплюється право людини на таємницю приватного життя.

Захист приватного життя громадян – невід’ємний атрибут правової держави. Як ми вже неодноразово зауважували, право на приватне життя – це ємнісна юридична категорія, воно складається з ряду правомочностей. Насамперед необхідно зазначити, що громадянин має можливість перебувати поза службою в стані деякої відособленості від держави, суспільства, колективу. Зокрема, людина сама визначає коло своїх знайомств і зміст розмов з рідними, близькими, знайомими. При цьому вона повинна бути впевненою, що інформація особистого характеру не стане надбанням держави або інших осіб [3, с. 113].

Проте, чинне національне законодавство не надає як загальноправового визначення поняття таємниці, так і поняття особистої таємниці людини, зокрема. В результаті чого таке положення справ призводить до колізій в законодавстві та виникнення багатьох спірних питань з приводу кваліфікації порушень недоторканності різного виду таємниць та конфіденційної інформації.

На наш погляд, під приватним життям необхідно розуміти сферу життєдіяльності окремої особи, яка включає в себе зв’язки цієї особи з іншими людьми, її приватні справи, сімейні стосунки тощо, тобто все, що пов’язане з її способом життя і не має публічного характеру. Проте, з цього приводу, І. Л. Петрухин справедливо зауважував, що не будь-яка особиста таємниця є таємницею приватного життя. Особисті таємниці, але не таємниці приватного життя, нерідко містяться в поштово-телеграфній кореспонденції (про приватне життя в ній може бути не сказано ні слова) [4, с. 16].

Особисті таємниці не тільки органічно пов’язані з правом на охорону приватного життя, але й виступають його логічним розвитком, оскільки без них приватне життя немислиме, як немислимо існування сучасного суспільства взагалі. Отже, особиста таємниця в житті кожної людини займає особливе місце, оскільки являє собою певні відомості, незаконне розголошення (або передача) яких може завдати шкоди інтересам її власника. Поняття «таємниця» може охоплювати різні сторони життєдіяльності людини, однак загальним для них є те, що у кожному конкретному випадку йдеться про

інформацію, що несе конфіденційний характер, доступ до якої та її розповсюдження можливі лише за згодою її власника або у чітко визначених законом випадках. З цього приводу Конституційний Суд України зазначає, що «збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [5, с. 22)].

Зауважимо, що національне законодавство передбачає понад 20 видів таємниць, які регулюються нормами різних галузей права, проте кримінальне законодавство України забезпечує охорону не всіх категорій таємниць, а лише деяких з них, що на думку законодавця є найбільш важливими. Зокрема, чинний Кримінальний кодекс України містить ряд норм, які спрямовані на охорону певних видів особистої таємниці людини. Так, окремі конституційні права і свободи захищаються нормами, що містяться в статтях розділу V Особливої частини КК України, зокрема, це такі кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер (ст. 163 КК України), за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України), за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) тощо [6]. Треба зазначити, що подібні норми містилися і в Кримінальному кодексі УРСР 1960 року, а саме ст. 131 передбачала відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень, ст. 115-1 передбачала відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) тощо. Проте, ці норми не в повному обсязі забезпечували охорону прав людини у сфері особистого життя. Чинне ж кримінальне законодавство України хоча й набуло значних позитивних змін та певного вдосконалення у цій сфері, але для повноцінного забезпечення особистої таємниці людини, на нашу думку, цього ще не достатньо.

З нашою позицією погоджуються й інші дослідники, зокрема, Ю. І. Дем’яненко, яка зазначає, що ст. 182 КК України й іншими статтями КК України лише частково охороняється право фізичної особи на невтручання в особисте і сімейне життя, передбачене ч. 1 ст. 32 Конституції України, і пропонує включення до КК України загальної норми про кримінальну відповідальність за злочинне втручання в особисте чи сімейне життя «Незаконне втручання в особисте і сімейне життя особи» (ст. 182-1 КК України) [7, с. 16-17].

З цього приводу також слушною виглядає думка О. В. Сосніної, яка зазначає, що «в цілому відсутні загальноприйняті погляди щодо категоріального апарату у сфері кримінально-правової охорони приватного життя як у теоретичних наукових дослідженнях, так і у

нормативно-правових документах, багато аспектів порушення недоторканності приватного життя в сучасних умовах не мають належного теоретичного обґрунтування та залишаються недостатньо дослідженими, що може бути наслідком дискусійності проблематики» [8, с. 28].

Крім того, слід мати на увазі той факт, що певні конфіденційні відомості, які становлять особисту таємницю людини, можуть міститися і в інших різновидах таємної інформації, наприклад, комерційної, банківської, службової або професійної таємниці тощо. Зокрема, у КК України передбачено ряд таких норм, що встановлюють відповідальність за розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК України), незаконне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків (ст. 145 КК України), порушення таємниці голосування (ст. 159 КК України), порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України), розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України), розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України) тощо.

Таким чином, попри високу наукову цінність окремих висновків та положень, запропонованих дослідниками на теренах України, які переважно були зроблені до внесення відповідних змін у ст. 182 КК України в 2011, 2019 та 2023 рр., залишається недостатньою теоретична розробка питань, що стосуються кримінально-правової охорони особистої таємниці людини, а це, у свою чергу, призводить до неможливості удосконалення державних механізмів охорони, точної кримінально-правової кваліфікації, зниження превентивного впливу та охоронного потенціалу закону про кримінальну відповідальність відносно реалізації зазначених прав людини.

Саме тому, з урахуванням сучасних тенденцій демократичного, правового, європейського прагнення розвитку нашої країни, а також нових підходів до оцінки охоронюваних цінностей, спрямованих, в першу чергу, на посилення гарантій кримінально-правового захисту особистих (громадянських) прав і свобод людини, кримінально-правові норми, що забезпечують охорону різних видів особистої таємниці людини потребують подальшого теоретичного вивчення та внесення науково обґрунтованих пропозицій щодо їх вдосконалення.

Виходячи з вищенаведеного і задля належного врегулювання правового режиму інформації, якою є особиста таємниця людини, на нашу думку, доцільно на законодавчому рівні надати характеристику інформації, що відноситься до особистої таємниці людини, визначити перелік відомостей, які не можуть бути віднесені до такої таємниці, а також передбачити механізм захисту даної інформації, зокрема і кримінально-правовими засобами. На цій підставі пріоритетними напрямками подальшого

наукового дослідження вважаємо комплексний аналіз проблем кримінально-правової охорони особистої таємниці людини, вироблення практичних рекомендацій з удосконалення кримінального законодавства України, що встановлює відповідальність за порушення особистої таємниці людини, вирішення дискусійних питань кваліфікації таких посягань та реалізації кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Бібліографічні посилання

1. Кондратов Д. Ю. До питання про кримінально-правову охорону права на особисту таємницю людини // Права людини в глобалізованому світі: сучасний стан, шляхи реалізації та механізми захисту: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 19 квітня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2024. С. 487–491.

2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

3. Кондратов Д. Ю. Поняття таємниці особистої кореспонденції в кримінальному праві. Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. Науково-теоретичний журнал. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. Вип. 3. С. 113-120.

4. Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть) / И. Л. Петрухин. – М. : Институт государства и права Российской Академии наук, 1998. – 232 с.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України // Вісник Конституційного суду України 2012. № 2. С. 14-24.

6. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

8. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2008. 21 с.

9. Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 20

D.Kondratov, K.Shevelev

And again to the problem of criminal-legal protection of personal secrets.

Abstract: An attempt has been made to consider some problematic issues of criminal law protection of personal privacy in Ukraine. The provisions of the current legislation that regulates and ensures criminal law protection of the human right to privacy are

presented. It is noted that although the current criminal legislation of Ukraine has undergone significant positive changes and certain improvements in the field of protection of the human right to privacy, the theoretical development of issues related to the criminal law protection of a person's personal secrets remains insufficient, and this, in turn, leads to the impossibility of improving state protection mechanisms, accurate criminal law qualification, and a decrease in the preventive impact and protective potential of the law on criminal liability regarding the implementation of these human rights.

Keywords: criminal law protection, personal privacy, human right to privacy, current legislation.

Зразок для цитування:

Кондратов Д., Шевелев К. І знову до проблеми кримінально-правової охорони особистої таємниці. Пропілії права та безпеки, 2025. №8. С. 96-99. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.18>.